

HERMAN OTTÓ KOLOZSVÁRI TEVÉKENYSÉGE

– URAK ISTVÁN –

Herman Ottó fényképészként dolgozott Kőszegen, mikor megismerkedett Chernel Kálmán helyi földbirtokossal, aki maga is amatőr természetbúvár volt. Szenvedélyesen szeretett a szabad természetben barangolni, sokat vadászott, de szívesen figyelte csak úgy, pusztá érdeklődésből is az állatok életét és le is jegyezte tapasztalatait. Ő hívta fel Herman Ottó figyelmét arra az újsághirdetésre, amely szerint Brassai Sámuel, az Erdélyi Múzeum Egyesület igazgatója preparátort keres a kolozsvári múzeumba és még ajánlólevéllel is ellátta. Az ajánlás mellé egy kitömött albínó pacsirtát és egy hermelint mellékelte és elküldte Kolozsvárra. Egy hónap múlva megkapta a választ, hogy őrá esett a döntés, várják Kolozsváron.

1864. április 6-án az Erdélyi Múzeum Egyesület választmányi ülésén Brassai Sámuel bejelenté, hogy mivel a sok munkával már nem tud megbirkózni, ezért a saját igazgatói stallumának terhére egy kőszegi egyént fogad fel konzervátorul. Így lett Herman Ottó 1864. május 1-jétől, 29 évesen konzervátor Kolozsváron, kezdetben évi 300 forint fizetésért. Konzervátornak abban az időben a múzeumok és a könyvtárak tisztviselőit nevezték, akiknek a gyűjtemények rendszerezése és rendben tartása volt a fő dolga és tudományos munkatársaknak számítottak, nem csupán olyan segéderőknél, akiknek feladata csupán a szűkebb értelemben vett tartósító munka.

Mikor megérkezett Kolozsvárra, Brassai Sámuel bevezette a Mikó-kertben álló múzeum termeibe és bemutatta a birodalmát, amire gondot kellett viselnie. *„Kilenczted részben a jóakarát nyújtotta lomok tárháza”* – állapította meg Herman Ottó az élet-tani gyűjteményről. Nagytakarítást végzett a múzeumban: kidobta a megsérült állatokat, a maradékot gondosan osztályozta és rendszerezte. Közben összebarátkozott Brassai bácsival, akihez hasonlóan vállig érő, hosszú hajat hordott és mellett verő, dús szakállt. Ezért gyakran meg is mosolyogták őket, ha valahol együtt jelentek meg. *„...Brassai nemcsak uram, hanem jötevőm is, akinek apám után a legnagyobb hálával tartozom...”* írta egyik Lázár Kálmánhoz intézett levelében, aki arra csábította, hogy közöljön az akadémiai fórumokon. *„...Erdély természettudományi viszonyait tekintve megfogadtam, hogy az egylet prioritását mindenkor el fogom ismerni - s a megfogadás annál könnyebben esett, mivel egyedül az egylettől várhatok támogatást céljaim elérésében - és végre látom, hogy (...) itt Erdélyben nagy és nehéz feladatunk van, melynek sikeres megoldására becsületérzés, egyesült erő, lelkesedés, kitartás és vaskövetkezetesség szükséges.”*

Herman Ottó élete első tudományos értekezését az Erdélyi Múzeum Egyesület 1864. október 22-i ülésén mutatta be. Előadásával, amely a kabasólyomról szólt és két általa kitömött madárral illusztrált, sikert aratott. Később népszerűsítő írásokat is megjelentetett (pl. 1866-ban a Kolozsvári Nagy Naptárban *A pók és művészete* címmel).

Fő érdeklődése továbbra is az maradt, mint gyermekkorában: hogyan élnek *együtt* az állatok, hogyan töltenek be a természetben minden teret. Akkoriban nagyon sok tudós arra szentelte idejét, hogy új növény- és állatfajokat találjanak és

írjanak le. Velük ellentétben, Herman Ottó szemei előtt mindig a nagy egész lebegett és megvetette az efféle „fajgyártókat”.

A múzeumi gyűjtemény rendszerezése után, felmérve a hiányosságokat gyűjtőutakat tervezett Erdélyben a meglévő gyűjtemény pótlására és főleg saját tudásszomja kielégítésére. Leggyakrabban és legszívesebben a Mezőséget és a Székelyföldet járta. Barangolásai során számtalan feljegyzést tett. Például a nyáradnagyági fogadóról a következőket írta: „Fogadásné elővette kötény bal szegletét és nagyokat törölt fia orrán, s utána nekiállt a puliszkafőzésnek, mely szilárdan sikerült. Irántam való különös tisztelete ösztönözhetette, hogy ismét elővette kötény bal szegletét, s nagyot törölt vele a tányéron. Később még a szemét is azszal törölte meg.” 1867 és 1868 tavaszán egy-egy negyedévet töltött Gyekén és Mezőzáhon, ahol madártani megfigyeléseket végzett, tanulmányozta a Mezőség- Hódos- és Szarvas-tó madárvilágát. Feljegyzi a vándormadarak érkezésének dátumait, időjárási viszonyokat, hőmérsékletet, légnyomást. Olyan madárritkaságokat sikerül zsákmányolnia mint a törpesirály, rozsdás torkú pityer vagy kékcsőrű réce. 1868-ban az Esküllő falu közelében levő Igric-barlangban ásásokat vezet, hogy egy barlangi medve csontvázát megszerezze a múzeumnak.

Egy időben kétnaponta találkozik a Katonán lakó öreg gróf Korniss Alberttel és a mezősegi kastélyból Vas Béla gróffal, aki akkor még 11 éves volt. Rövid előadásokat tart lelkes hallgatóinak a természet titkairól. Valósággal rákapott a tanítás ízére és előadásmódja is sokat fejlődött: nyugodt derűvel, belső biztonsággal beszélt, nem feledkezve meg a fordulatokról, csattanókról. Később ezt a stílust alkalmazta tudományos előadásain is.

Élete erdélyi éveiben hitvallásává vált, hogy olyan magyar tudományt kell teremteni, amely minden érdeklődő, józan eszű ember számára elérhető. Olyan magyar tudományt, amely eredeti: maga kutat, alkot, s nemcsak más népek tudósait fordítgatja, utánozza, idézgeti.

Egy nemzetközi rovarász érdekszövetséget szervezett. Részt vettek benne Frivaldszky János, az egyenesszárnyúak pesti szakértője, George Frauenfeld lovag, a hártýásszárnyúak bécsi szakértője, Gaspar Dietrich, a zürichi poloskaszakértő és jómaga, Herman Ottó, a pókok nagy mestere. Gyűjtéseiket egymás között kicserélték és meghatározták. A kolozsvári múzeum is kellő arányban részesedett ebből az anyagból.

Magyarország határain kívül is kezdték komoly tudósként tisztelni. Írásai már nemcsak az Erdélyi Múzeum Egyesület évkönyveiben, hanem a bécsi Zoologische – Botanische Gesellschaft közleményeiben is megjelentek. 1870-ben Karl Brunner von Wattenwyll Bécsbe csábítja a gyűjteményének őri állását ajánlva. Brassai álláspontja döntő súllyal esik a latba, amikor nemet mond: „...tettesen és valóban Brunner úr komormyikjének áll. (...) ...most egy közintézet hivatalnoka, és ezennel és ezentúl egy magános egyén szolgája akar lenni.” Egyébként K. B. von Wattenwyll vele egy évben hal meg, 92 évesen.

Herman Ottó törzsvendég volt a színházban. Gyenge hallása miatt mindig az első sorban ült. Hosszú haja és szakállja miatt feltűnő figura volt, a színészek is felfigyeltek rá. Itt látja meg 1869-ben első fellépésén Jászai Marit, a kolozsvári színház fiatal primadonnáját, akibe szerelmes lesz. Csak két évvel később, 1871-ben ismerkednek össze. Jászai Mari akkor már elvált férjétől, Kassai Vidortól. 1872 tavaszán

levélben kéri meg a kezét. A válasz: igen. De akkor már mindketten tudják, hogy Mari Pestre fog költözni, mivel a Nemzeti Színházhoz szerződtek. Gyűrűt váltottak, de nem kerülhettek egybe. Egy búcsúelőadás után, másnap reggel, Mari indult Pestre: Herman Ottó a kalapjával, Jászai Mari a zsebkendőjével integetett. „...és mire Pestre értem kiábrándultam belőle” – írta később Mari a naplójába.

Herman Ottó fontos szerepet játszott a politikai életben is. 1869-ben, mikor Vetter Lajos negyvennyolcas altábornagy baloldali jelölt elveszíti a választásokat Nagy Péter kálvinista püspök ellen, a külvárosi polgárok összesereglenek a főtéren és erőszakot követnek el a kormánypárt néhány közismert tagjával. Herman Ottó a tömeg szétosztatására kivezényelt katonaság elé állt és józan érveivel szétoszlatta a tömeget, elkerülve a vérontást. Akkor már akkora tekintélye volt, hogy ilyen nehéz helyzetben is meg tudta értetni magát a tömeggel.

Hasonló jelenet játszódott le 1872-ben, amikor Sámi Lászlót buktatta meg a kormány ugyancsak erőszakkal és vesztegetéssel. Ekkor az összesereglett külvárosi nép a városházát készült megostromolni, a töltött fegyveres, szuronyos katonaság ellen. Herman Ottónak ezúttal is sikerült szétosztatni a tömeget.

1871–1872-ben Herman Ottó már az ellenzéki Magyar Polgár főmunkatársa volt. A lap a líceumi nyomdában készült, s ő ott lakott a nyomda udvarában, egy kis házikóban. Délelőtt újságot írt, délután bogarászott. Már a múzeumi éveit alatt rendelkezett egy Új Erdélyi Múzeum című rovattal, de 1871. március 4-én végleg felhagyja konzervátori állását anyagi okokra hivatkozva. Pedig akkor már 600 forint évi fizetést és 200 forint szálláspénzt kapott. A valódi ok, hogy az Erdélyi Múzeum Egyesületet erdélyi mágnások adományai tartották fenn, s ő radikális ellenzékiként nem akart többé az ellenfeleitől húzott fizetésből élni.

Újságírással kezd foglalkozni, aminek következménye az lesz, hogy súlyos sajtóperekbe keveredik. Három pert is a nyakába akasztottak, amit azonban soha nem tárgyaltak végig. Kiáll a román nép mellett is, amikor külön erdélyi parlamentet követelnek: éppúgy adóznak mint a magyarok, ezért az állam a maga forrásaiból az ő kultúrájuk fejlesztéséhez is meg kell adja az eszközöket, támogatását. Harcos forradalomparti és köztársasági, támadások érik radikalista nézetei miatt, amelyeket nyíltan hirdetett és vállalt. Végül a nyomás hatására saját lapjának a szerkesztője is beadja a derekát a helyi hatalmasságoknak. 1872. június 25-én szakít a Magyar Polgárral és el is hagyja a várost. Barátai hiába marasztalták, megállítani sem tudták, nemhogy visszafordítani.

Egy darabig Kolozsváron szerzett barátja, Bedőházy János kúriájában élt, közben állandóan levelezett külföldi természetbúvárokkal. Megegyezik régi barátjával, Karl Brunner von Wattenwyllel, hogy Bécsbe költözik, megírja az egyenesszárnyúakat ismertető összefoglaló művét és egy természettudományos kutató expedíciót szervez Kamerunba. Visszatér Kolozsvárra összecsomagolni az utazásra. 1873. február 2-án barátai segítségével egy búcsúmatinét szerveznek a Redoute nagytermében (Vigadó, később Tiszti Kaszinó, jelenleg Etnográfiai Múzeum). Ennek a beléptídjából telt ki az útiköltségre. De nem jut el Bécsig. Pesten megbízás a Magyar Királyi Természettudományi Társulattól Magyarország pókfaunájának felkutatására, melynek eredménye a Magyarország pókfaunája című háromkötetes könyv.

Kolozsváron, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Állattani Múzeumában ma is kitűnő állapotban őrzik Herman Ottó gyűjteményének egy részét. Sajnos a fajlisták elvesztek és nem lehet tudni pontosan, hogy a kitömött madarak közül melyek Herman Ottó munkái. Csak a pók- és egyenesszárnyú gyűjteményen szerepel a neve, de a fajlisták ott is hiányoznak, ezért újra kéne rendszerezni és leltározni az anyagot.